

Socioekonomsko blagostanje i životni izazovi samohranih majki

Lilek, Antea

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:425468>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-14**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA

Antea Lilek

SOCIOEKONOMSKO BLAGOSTANJE I ŽIVOTNI
IZAZOVI SAMOHRANIH MAJKI

ZAVRŠNI RAD

Mentor: prof. dr. sc. Zoran Šućur

ZAGREB, 2023

Sadržaj

1. UVOD	1
2. SAMOHRANE MAJKE KROZ POVIJEST	2
3. RAZLIKA U KVALITETI ŽIVOTA SAMOHRANIH MAJKI I UDANIH MAJKI	4
4. ZAŠTITNI I RIZIČNI ČIMBENICI	6
4.1. Stres i otpornost	6
4.2. Preudaja	8
4.3. Mentalno zdravlje	9
4.4. Socijalna podrška	10
4.5. Obrazovanje	12
4.6. Tržište rada	13
5. SUKOB IZMEĐU OBITELJSKIH OBVEZA I OBVEZA NA POSLU	14
5.1. Ponovno osmišljeno majčinstvo	18
5.2. Simbioza posla i obitelji	18
5.3. Majčinstvo usmjereno na posao	19
5.4. Majčinstvo sa sukobljavanjem posla i obitelji	19
6. MARGINALIZACIJA, ISKLJUČENOST I STIGMA	20
7. SIROMAŠTVO	22
8. ULOGA MJERA SOCIJALNE POLITIKE	27
9. ZAKLJUČAK	30
10. LITERATURA	31

Socioekonomsko blagostanje i životni izazovi samohranih majki

Sažetak:

Ovim radom nastoje se približiti izazovi kojima se samohrane majke suočavaju u svakodnevnom životu te načine kojima ih mogu lakše savladati. Povijesni dio obuhvaća položaj samohranih majki u prošlosti te kako se on mijenjao do danas – sa naglaskom cirkularnog statusa zaslužnih i nezaslužnih. Usporedba položaja samohranih majki sa udatim majkama opisuje faktore koji uvjetuju razlike među njima, a najvažniji nedostatak druge plaće i podrške. Rizični i zaštitni čimbenici opisuju interakciju osobnih, obiteljskih i društvenih faktora koji će olakšati ili otežati aktualne izazove. Naglasak je na tankoj granici između rizičnih i zaštitnih čimbenika te je kontekst taj koji uvjetuje atribut čimbenika. U svijetlu marginalizacije, socijalne isključenosti i stigme važna je činjenica kako samohrane majke nisu monolitna skupina i jednoznačan odgovor nije moguć. Izazov sa kojim se samohrane majke najčešće susreću je balansiranje obveza kod kuće i na poslu, a način na koji će odgovoriti na taj konflikt ovisit će o internaliziranim idealima majčinstva te fleksibilnosti radnog mjesta. Samohrane majke u velikom su riziku od siromaštva, a objašnjenje tome može se analizirati kroz osobne čimbenike, tržište rada, ekonomski učinak države te mjere socijalne politike. Mjere socijalne politike su ključne pri olakšavanju životnih izazova samohranim majkama od kojih su najznačajnije mjere obiteljske politike.

Ključne riječi: samohrane majke, balans između privatnog i poslovnog života, kvaliteta života samohranih majki, mjere obiteljske politike

Socioeconomic well-being and life challenges of single mothers

Abstract:

This work aims to bring closer the challenges that single mothers face in their everyday life and the ways in which they can be overcome more easily. The historical part includes the position of single mothers in the past and how it has changed until today - with an emphasis on the circular status of deserving and undeserving. A comparison of the position of single mothers with married mothers describes the differential factors that determine the differences between them – the most important are the lack of second salary and support. Risk and protective factors describe the interaction of personal, family and social factors that will facilitate or complicate current challenge. The emphasis is on the fine line between risk and protective factors and it is the context that determines the attribute of the factors. In the light of marginalization, social exclusion and stigma an important fact is that single mothers are not a monolithic group and a single answer is not possible. The challenge that single mothers most often face is work family conflict, and the way they respond to this conflict will depend on the internalized ideals of motherhood and the workplace flexibility. Single mothers are at a high risk of poverty - the explanation for this can be analyzed through personal factors, the labor market, the economic performance of the state and social policy measures. Social policy measures are crucial in easing life challenges for single mothers, the most significant of which are family policy measures.

Key words: single mothers, work family balance, quality of life of single mothers, family policy measures

Izjava o izvornosti

Ja, Antea Lilek pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključivi autor/ica završnog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristio/-la drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Ime i prezime: Antea Lilek

Datum: 21.09.2023.

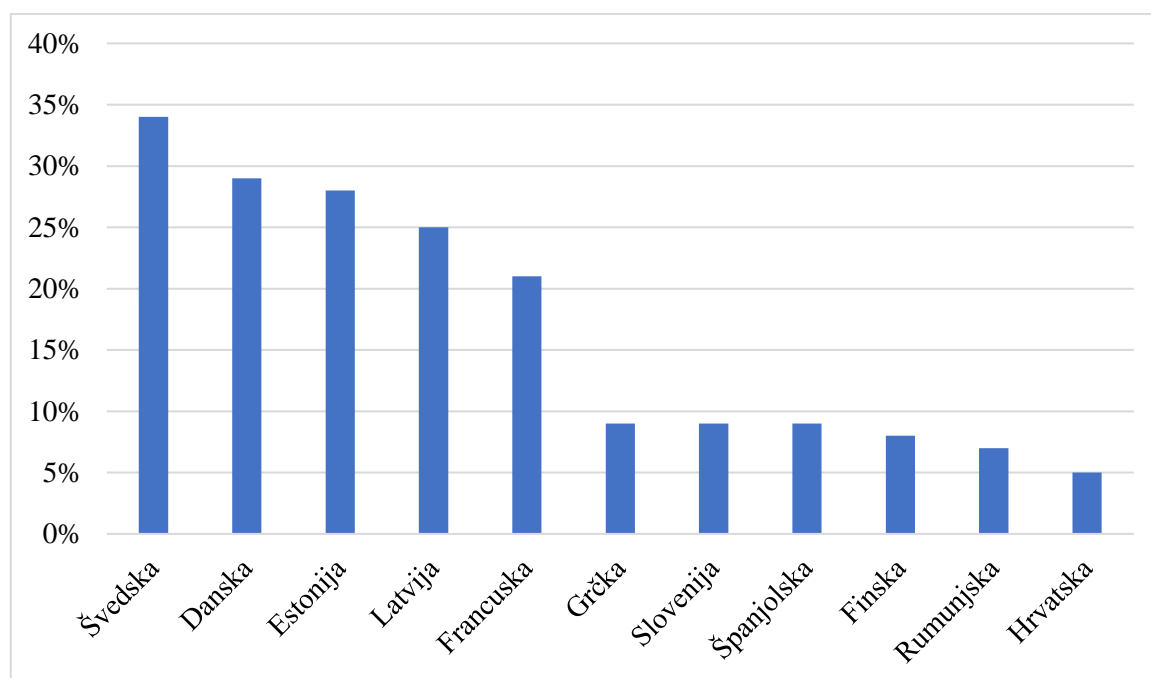
1. UVOD

Samohrane majke, iako su kao društveni entitet prisutne od rane povijesti – njihovu suvremenu formu karakteriziraju nove relevantne okolnosti, kao i novi rizični čimbenici. Također, njihov je broj u stalnom porastu varirajući znatno od zemlje do zemlje (Slika 1.1.). Iako često generalizirane one nisu monolitna, odnosno homogena populacija, a njihovi izazovi ovise o individualnim čimbenicima, kao i o ekonomskim i društvenim prilikama. Samohrano majčinstvo može proizaći iz različitih okolnosti uključujući raspad braka, smrt supružnika ili rođenjem djeteta izvan braka (Cheeseman i sur., 2011). Navedena razdioba samohranog majčinstva razlikovat će status koji će određeni tip samohrane majke uživati u društvu. Udovice će biti smatrane najzaslužnijima, a rastavljene i nikad udate majke nezaslužnima – no najnepovoljniji položaj u društvu imat će nikad udavane samohrane majke (Pećnik i Raboteg-Šarić, 2010). Rizični i zaštitni čimbenici također će diferencirati životna iskustva samohranih majki. Rizični čimbenici su karakteristike pojedinca na biološkoj, psihološkoj, obiteljskoj, društvenoj ili kulturnoj razini koje su povezane sa većom vjerojatnošću negativnih ishoda, dok su zaštitni čimbenici karakteristike povezane s manjom vjerojatnošću negativnih ishoda ili smanjuju čimbenik rizika (Prevention, 2017.). Samohrane majke sa višim stupnjem obrazovanja, socijalnom mrežom i one zaposlene na kvalitetnom radnom mjestu lakše će se nositi sa svakodnevnim izazovima samohranog majčinstva. Dok će u nepovoljnijoj situaciji biti nezaposlene, nisko obrazovane te socijalno izolirane samohrane majke (Cheeseman i sur., 2011). Društveni kontekst okoline odredit će stupanj stigme koji će samohrana majka doživljavati – što znači da samohrane majke neće biti percipirane negativno u svim zajednicama. Svaka osoba istovremeno zauzima položaj u svakom od različitih sistema prema kojima društvo svrstava svoje članove i određuje im mjesto. Drugim riječima, svaki čovjek zauzima izvjestan broj raznih položaja i shodno tome ima izvjestan broj raznih uloga (Krech i sur., 1962). Samohrane majke posebno su sklone zapasti u konfuziju koja nastaje pokušajem kombiniranja dvije naizgled teško spojive uloge – uloga majke i radnice. Od njih se u jednu ruku očekuje da budu hraniteljice i njegovateljice svojoj djeci. Društveno nametnute uloge u njima će stvoriti posebne interpersonalne konflikte i izazove koji su specifični upravo ovoj populaciji. U

kontekstu mjera socijalne politike – samohrane majke jedan su od novih rizika za koji veliki broj socijalnih država nije adekvatno opremljen (Brady i Burroway, 2010 prema Esping-Andersen, 1999). No mjere usmjerene na samohrane majke u velikoj mjeri mogu umanjiti rizične čimbenike i olakšati njihove svakodnevne izazove sa kojima bivaju suočene.

Slika 1.1.

Udio jednoroditeljskih obitelji sa djecom (% od svih kućanstava sa djecom) u odabranim Europskim zemljama (2020.)

Izvor: Eurostat, 2020.

2. SAMOHRANE MAJKE KROZ POVIJEST

Fenomen samohranog roditeljstva, pretežito samohranih majki, prisutan je kroz povijest, no ne nužno u obliku u kojem je on poznat danas. Protekom vremena normativni oblik obitelji promijenio se kroz više navrata – počevši od rodovske obitelji koja je karakteristična za rane civilizacije, zatim velika odnosno proširena obitelj koja je karakteristična za ruralne sredine te se naposljetku kao najnoviji oblik koji je ujedno okosnica suvremenog društva – javlja nuklearna obitelj (Janković, 2008). Povijesni oblici razvitka obitelji relevantni su za samohrane majke, jer u potpunosti uvjetuju njihov položaj u društvu, kao i relevantne zaštitne odnosno rizične čimbenike. Gledano

kroz aspekt sigurnosne mreže - žene koje su bile suočene sa izazovom samohranog roditeljstva, primarno zbog smrti partnera, u periodu rodovskih ili proširenih obitelji nisu bile suočene sa istim stresorima kao žene koje danas „ispadaju“ iz nuklearnih obitelji ili u njima nisu ni bile. Rodovske i proširene obitelji karakterizira velik broj članova kućanstva, kao i nerijetko vlastito gospodarstvo – dok nuklearnu obitelj čine roditelji i njihova djeca, koji su najčešće zaposleni izvan mjesta stanovanja. Jednoroditeljske obitelji, kao fenomen poznat današnjem društvu, postaju središtem sociološkim istraživanja 60-ih godina 20. stoljeća, kada dolazi do drastičnog smanjenja broja tradicionalnih obitelji (barem u urbanim sredinama) što je bilo uvjetovano promjenama suvremenog društva – kao što je porast ekonomskih aktivnosti majki, te sve većeg broja razvoda, kohabitacija, izvanbračnih rođenja (Grozđanić, 2000.) U svim industrijaliziranim zemljama ponuda ženske radne snage porasla je u proteklom desetljećima. To je djelomično došlo zajedno s većom ekonomskom neovisnošću i materijalnim blagostanjem za žene, kao i povećanom stopom razvoda i pluraliziranim oblicima obitelji (Hancioglu i Hartman, 2012 prema Blossfeld, 1995.). Jedna od posljedica ovih trendova je sve veći broj kućanstava čiji su nositelji samohrani roditelji (Hancioglu i Hartman, 2012). Povijesno gledano, samohrano majčinstvo se smatralo devijantnim, a iako je u posljednje vrijeme uočen porast broja samohranih majki - još uvijek je prisutna stigmatizacija, odnosno negativna reakcija prema pojedincu koji se ne drži ili ne reflektira određene attribute poželjne u društvu (Cheeseman i sur., 2011 prema Rudowicz, 2001). Diferencijalno od žena koje su samohrane majke postale kao posljedica udovištva – termin samohrane majke kroz povijest se koristio za „nemoralne“ djevojke koje su djecu rodile izvan braka. Također, samohrane majke koje nikad nisu bile u braku imale su mnogo niži status od žena koje su samohrane majke postale zbog rastave ili smrti partnera, pošto su one uspjele zadovoljiti norme nametnute od strane društva (Matapanyane, 2016). Majke koje nisu bile udate bile su stigmatizirane i osuđivane od strane društva. Od zaslužnih i nezaslužnih siromaha, one su bile smatrane najnezaslužnijima. Unutar ovakvog društvenog konteksta, samohrana majka bila je izgnanik – marginalizirana u društvu. Institut posvojenja koristio se kako bi oslobodio majku od sramote i djeteta od statusa nelegitimnosti (Matapanyane, 2016). Gornick (2018) navodi da u periodu kada su zapadne zemlje dizajnirale i implementirale rane komponente svojih

suvremenih socijalnih država, samohrani su roditelji bili skupina prema kojoj je bila pokazana empatija. Bile su to žene bez muškog hranitelja, obično zbog smrti; kojima je potrebna kolektivna (vanjska) podrška kako bi im omogućila da odgajaju svoju djecu bez ekstremnih poteškoća. U većini slučajeva, zapošljavanje se smatralo nepotrebnim i nepoželjnim; ni od samohranih majki ni od udanih žena nije se očekivalo da rade za plaću. One su, u većini slučajeva, gledane kao „zaslužne“ intervencija javnosti – nisu bile odgovorne za pojavu svog „stanja“ i (poput većine žena) od njih se nije očekivalo da se uzdržavaju kroz tržišne aktivnosti. Sada se demografija samohranih roditelja promijenila. Diljem bogatih zemalja znatan postotak samohranih roditelja nikada nije bio u partnerskoj vezi (veliki broj današnjih samohranih roditelja postao je samac kao rezultat donesenih izbora – vlastitih izbora i/ili izbora drugog roditelja djece), a drugi su, iako su jednom sklopili partnerstvo, razdvojeni ili razvedeni. Osim toga, u svim zapadnim zemljama, desetljećima duga rodna revolucija dramatično je promijenila odnos žena prema plaćenom poslu – što utječe i na procese socijalne politike – u smislu da se više ne podrazumijeva da bi država trebala preuzeti ulogu njihovog jedinog, ili čak dopunskog, hranitelja. Danas se zapošljavanje žena smatra očekivanim i nužnim. Ukratko, status samohranih majki kroz povijest puno puta se promijenio između dvije kategorije - „zaslužne“ i „nezaslužne“. Danas se mnogi samohrani roditelji suočavaju s kritikama i predbacivanjima, a dizajn socijalne politike često ih stigmatizira. Unatoč promjenama u samohranom roditeljstvu koje su se odvijale tijekom mnogih desetljeća – posebice transformiranoj demografiji i evoluiranim očekivanjima plaćenog posla – jedan ključni čimbenik nije se promijenio: samohrani roditelji posvuda su još uvijek velikom većinom žene, a ta činjenica prožima sve aspekte samohranog roditeljstva (Gornick, 2018).

3. RAZLIKA U KVALITETI ŽIVOTA SAMOHRANIH MAJKI I UDANIH MAJKI

Kvaliteta života samohranih majki – kada je uvjetovana određenim društvenim i osobnim čimbenicima – bit će niža u usporedbi s kvalitetom života udanih majki (Kim i Kim, 2020). Viša razina obrazovanja utječe pozitivno na kvalitetu života obje skupine, dok zanimanje i vrsta prebivališta (oboje povezano sa socioekonomskim

statusom) u velikoj mjeri utječu na kvalitetu života samohranih majki – dok za udate majke nemaju značajan utjecaj. Spoznaje impliciraju da ekonomske poteškoće u većoj mjeri utječu na samohrane majke (Kim i Kim, 2020). Samohrane su majke u odnosu na udate majke niže obrazovane te primaju niže mjesečne prihode – no češće bivaju zaposlene izvan vlastitog doma (Kim i Kim, 2020). Nadalje, samohrane majke češće će od udatih majki raditi na niže plaćenim poslovima – što ih eksponira manje kvalitetnim uvjetima rada – te samim time naprezanju na poslu i problemima koje ono donosi (Dziak i sur., 2010 prema Galarneu, 2005). Zaposlene samohrane majke često će se naći u kvadrantu visokog naprezanja na poslu kojeg karakteriziraju visoki zahtjevi i nizak opseg mogućnosti donošenja odluka što dovodi do povećanog rizika za fizičke i mentalne probleme (Dziak i sur., 2010 prema Karasek i sur., 1998). Također, zaposlene samohrane majke podložnije su složenijim izazovima od udatih majki prilikom balansiranja između poslovnih i obiteljskih obaveza (Dziak i sur., 2010 prema Mason, 2003). Samohrane majke, iako radile više radnih sati od udatih majki, percipiraju njihov dohodak kao neadekvatan prilikom pokrivanja troškova stanovanja, hrane i ostalih životnih potreba upravo zbog nedostatka druge plaće te generalno nižih plaća koje imaju zbog rada na niže plaćenim radnim mjestima koja zahtijevaju nižu razinu vještina (Dziak i sur., 2010 prema Galarneu, 2005). Osim karakteristika zaposlenja, odsutnost partnera, te samim time odsutnost emocionalne potpore dodatni je čimbenik koji otežava balansiranje obveza na poslu i unutar obitelji – stoga će udate majke lakše usklađivati obveze kućanstva i posla (Dziak i sur., 2010). Zaposlene samohrane majke percipiraju više razine psihološkog stresa u usporedbi sa udatim majkama – no pojavnost istog može se objasniti njihovom većom izloženošću financijskim teškoćama, psihosocijalnom stresu na poslu i teškoćama balansiranja obveza između posla i obitelji (Dziak i sur., 2010). Samohrane majke iskazuju manje sreće, više tuge, stresa i umora prilikom odgajanja djeteta, nego udate majke – no te se spoznaje prvenstveno odnose za samohrane majke koje nisu zaposlene (Meier i sur., 2016). Od nezaposlenih, zaposlene samohrane majke su sretnije, manje tužne i manje pod stresom prilikom odgoja, no iskazuju više umora od nezaposlenih (Meier i sur. 2016). Prema Liang i sur. (2019) 1/3 samohranih majki ima simptome depresije ili anksioznosti, te generalnog stresa – dok je isto to napola manje kod udatih majki – te zaključuju kako su samohrane majke sklonije problemima mentalnog zdravlja,

posebice u kontaktu sa financijskim nedaćama. Kim i sur. (2018) navode kako su rizični faktori koji su povezani sa depresijom samohranih majki u većoj mjeri posljedica ekonomskih poteškoća nego psihološkog pritiska – dok kod udatih majki psihološki pritisak igra veću ulogu. Biaggi i sur. (2016) kao relevantni faktor povezan sa ante-natalnom depresijom i anksioznosti navode neimanje partnera te manjak socijalne podrške. Žene koje su imale depresivne simptome u ante-natalnom periodu su najčešće bile bez partnera ili nisu živjele sa partnerom u istom kućanstvu. Iako su istraživanja pokazala kako samohrane majke pokazuju više razine depresivnih simptoma tijekom trudnoće nego udate majke, najviše razine pokazuju udate majke sa nekvalitetnim partnerom (Biaggi i sur., 2016 prema Bilszta i sur., 2008). Samohrane majke percipiraju nižu društvenu podršku, nižu razinu društvene uključenosti i manje kontakata sa prijateljima od udatih majki (Cheeseman i sur., 2011 prema Cairney i sur., 2003). Nadalje, dob korelira pozitivno sa kvalitetom života samohranih majki, dok korelira negativno sa kvalitetom života udatih majki (Kim i Kim, 2020). Zaključno, samohrane majke imaju višu razinu psihološkog stresa, financijskih poteškoća i sukoba između obveza posla i obitelji što je najviše uvjetovano manjkom podrške koja proizlazi iz neimanja partnera, te nedostatkom dodatnih prihoda koji partner udatim majkama može omogućiti (Dziak i sur., 2010).

4. ZAŠTITNI I RIZIČNI ČIMBENICI

Samohrane majke izložene su specifičnim rizičnim čimbenicima na osobnoj, obiteljskoj i društvenoj razini, a sama uspješnost svladavanja istih ovisit će o raspoloživim zaštitnim čimbenicima. No neće svi čimbenici biti atribuirani isključivo zaštitnim odnosno rizičnim. Zbog posebnih okolnosti samohranog majčinstva neki će čimbenici biti istovremeno zaštitni i rizični, ovisno o kontekstu u kojem se nalaze.

4.1. Stres i otpornost

Samohrane majke izložene su brojnim stresorima. Stres u najvećoj mjeri proizlazi iz financijskih teškoća, male socijalne podrške i povećanih zahtjeva koji proizlaze iz (samostalne) brige i odgoja djeteta (Sartor i sur., 2023 prema Dor, 2021). Ostala pitanja

koja se odnose na samohrano majčinstvo uključuju preopterećenost ulogama gomilanjem postojećih zahtjeva samohranog majčinstva, zajedno s često nepoznatim zahtjevima, kao što je biti jedini hranitelj (Cheeseman i sur., 2011 prema D'Ercole, 1988; Heath i Orthner, 1999). Na stres utječe i konflikt roditeljskih obveza te obveza na poslu – te sa time povezani zahtjevi, kao što je organizacija skrbi za djecu (Sartor i sur., 2023 prema Dor, 2021). Stres može biti osobito visok odmah nakon što se postane samohrani roditelj te kada postoji paralelni proces razvoda koji je u tijeku (Sartor i sur., 2023 prema Tavares i Aassve, 2013). Dugotrajni sukobi s bivšim partnerom, kao što su pravni sporovi oko skrbništva, mogu biti iscrpljujući za samohrane majke (Sartor i sur., 2023 prema Schneider i sur., 2001.). Nisu samo čimbenici rizika ti koji mogu predstavljati stres samohranim majkama, već i njihovi ograničeni resursi (Sartor i sur., 2023). Ključni zaštitni čimbenik ujedno i resurs koji olakšava suočavanje sa zahtjevima roditeljstva jest socijalna podrška (Sartor i sur., 2023 prema Tröster, 2011.). Stres se javlja kada samoprocjena sugerira da osoba nema potrebne vještine da se nosi sa zahtjevima sa kojima je suočena. Roditeljska uvjerenja o samoučinkovitosti su uvjerenja da se roditelji nose sa zadacima uključenim u odgoj djeteta (Sartor i sur., 2023 prema Ardeli i Eccles, 2001.). One majke koje su uvjerenе da su njihove odgojne mjere učinkovite osjećaju se manje pod stresom (Sartor i sur., 2023 prema Tröster, 2011). Uvjerenja o niskoj samoučinkovitosti povećavaju stres – odnosno stres se javlja kada samoprocjena sugerira da osoba nema potrebne vještine da se nosi sa zahtjevima. Sartor i sur. (2023) utvrdili su kako su relevantni uzroci stresa niska uvjerenja o samoučinkovitosti i niska percipirana socijalna podrška – što ukazuje kako su osim sociodemografskih parametara visoko prisutne i psihološke varijable. Ojačanim resursima može se spriječiti ili barem smanjiti razvoj stresa. Samohrane majke koje su istovremeno bile izložene većem broju stresora percipirat će veću razinu stresa. Sa stresorom samohrane majke nose se uz pomoć svojih resursa, što postaje sve teže sa svakim dodatnim stresorom, tako da percipirana razina stresa raste. Otpornost je konstrukt koji može osnažiti i omogućiti veću kontrolu nad životom, što rezultira većom razinom samoučinkovitosti (Cheeseman i sur., 2011 prema Richardson, 2002). Dok su nedaće i izazovi uobičajena iskustva tijekom života, neki ljudi nastave živjeti psihološki zdrave i produktivne živote, te se to može definirati kao otpornost (Cheeseman i sur., 2011 prema Pooley i Cohen, 2010). Otpornost uključuje interakciju

dva čimbenika: prvo, pojava negativnog životnog događaja obično povezanog s potencijalnom neprilagođenošću; i drugo, pozitivna prilagodba gdje ponašanje rezultira uspješnim ishodom (Cheeseman i sur., 2011 prema Luthar i sur., 2000; Masten, 2001; Rutter, 2007). Otpornost se nalazi unutar trijarhičkog okvira, organizirajući zaštitne i rizične čimbenike unutar tri razine utjecaja – individualne razine ili psiholoških i dispozicijskih atributa, obiteljske razine koja uključuje obiteljsku potporu i koheziju te zajednice ili vanjskih sustava razine podrške, s razmatranjem situacije i konteksta (Cheesemna i sur., 2011 prema Luthar i sur., 2000; Werner i Smith, 1982). Gdje zaštitni čimbenici pomažu otpornosti, čimbenici rizika ometaju otpornost (Cheeseman i sur., 2011 prema Luthar i sur., 2000.). Važno je uzeti u obzir relevantni kontekst unutar kojeg se primjenjuju. Kontekst se može objasniti na različite načine, uključujući nečije okruženje, razvojni kapacitet i razinu društvene zrelosti (Cheeseman i sur., 2011 prema Blum, 1998).

4.2. *Preudaja*

Prijašnja istraživanja ukazuju kako osobe koje žive u braku generalno imaju bolje mentalno i fizičko zdravlje, te im je pružen širi spektar socijalnih, emocionalnih i ekonomskih resursa (Williams i sur., 2008 prema Waite i Gallagher, 2000). Financijske prednosti braka manifestiraju se kroz olakšice troškova koja proizlazi iz zajedničkog boravka i dijeljenja troškova kućanstva, a posebice su izražene kod žena kada se radi o priljevu prihoda od supružnika koji ima viša primanja (Williams i sur., 2008 prema Oppenheimer, 2000). Osim financijskih pogodnosti, brak također pruža širu socijalnu mrežu prijatelja i rodbine na koje se može osloniti u periodu materijalnih teškoća (Williams i sur., 2008 prema Lerman, 2002), te na koje se može osloniti u periodu stresa (Williams i sur., 2008 prema Turner i Marino, 1994). Brak pruža brojne koristi, no te koristi ne mogu se generalizirati na svakog pojedinca. Iako se novi partner povezivao kao pozitivan resurs koji daje emocionalnu podršku (Cheeseman i sur., 2011) samohrane majke imaju specifične rizične čimbenike udaje, odnosno preudaje. Brak ne nudi nužno iste financijske i emocionalne pogodnosti koje pruža ženama koje u njega ulaze bez djece. Općenito, vjerojatnost udaje kod samohranih majki je niža (Williams i sur., 2008 prema Lichter i Graefe, 2001), dok je vjerojatnost da će se suočiti sa razvodom viša – nego za žene koje ulaze u brak bez djece (Williams i sur.,

2008 prema Graefe i Lichter, 2002). Nadalje, stope siromaštva samohranih majki koje se udaju te kasnije razvode premašuju stope nikad udanih samohranih majki (Williams i sur., 2008 prema Lichter i sur., 2003). Manje je vjerojatno da će se udati za financijski dobro stojećeg muškarca (Williams i sur., 2008 prema Lichter i sur., 2003), dok je više vjerojatno da ti muškarci imaju djecu iz prijašnjih veza odnosno brakova (Williams i sur., 2008 prema Goldscheider i Sassler, 2006). Samohrane majke sele sa svojim partnerima znatno bržim tempom nego što žene bez djece koje ulaze u izvanbračne zajednice (Williams i sur., 2008 prema Sassler, 2007.), što može rezultirati lošijim podudaranjem i manje razvijenim komunikacijskim vještinama. Budući da veći dio roditeljskih obveza obavljaju samohrane majke, u većini slučajeva manji je prioritet davan novom partneru zbog velikog prioriteta koji se davao djeci (Cheeseman i sur., 2011). Dvostruko je vjerojatno da će opisati negativan odnos ili sukob u braku i manje je vjerojatno da će okarakterizirati svoj brak kao kvalitetno partnerstvo u usporedbi sa ženama koje su ušle u brak bez djece (Williams i sur., 2008 prema Timmer i Orbuch, 2001). S obzirom na izazove integracije novih partnera u živote djece te slabiju ekonomsku zaštitu koju pružaju muškarci koji su partneri samohranim majkama, preudaja (udaja – ako je riječ o nikad udatim samohranim majkama) može imati manje pozitivnih, a možda i negativnih posljedica za djecu, ali i zdravlje i dobrobit samohranih majki (Williams i sur., 2008). Budući da su brakovi samohranih majki posebno krhki, sklapanje braka ne samo da izlaže žene i njihovu djecu povećanom riziku od izloženosti psihosocijalnim i ekonomskim poteškoćama razvoda braka, već također može izložiti djecu potencijalno negativnim posljedicama lošeg stanja njihovih majki. Naposljetku, brak može pružiti navedene zaštitne čimbenike relevantne za brak, ali samo ako će on opstati (Williams i sur., 2008).

4.3. Mentalno zdravlje

Samohrane majke imaju veći rizik od psihičkih poremećaja, posebice depresije i anksioznih poremećaja (Subramaniam i sur., 2014 prema Walters, 1993). Samohrane majke koje su doživjele nepovoljne životne događaje bile su u najvećem riziku od depresije (Peden i sur., 2004), a posebno su rizična skupina za depresiju zbog životnih okolnosti kao što su siromaštvo, manjak društvenih resursa te niska razina socijalne podrške – koji su ujedno povezani sa samohranim roditeljstvom (Subramaniam i sur.,

2014 prema Arnhold-Kerri i sur., 2011). Financijske poteškoće i niske razine obrazovanje koreliraju s pojavom depresije kod samohranih majki (Peden i sur., 2004). Depresivni simptomi kod samohranih majki s niskim primanjima mogu ometati roditeljstvo i sudjelovanje u mogućnostima obrazovanja i zapošljavanja te značajno narušiti kvalitetu života u tim obiteljima (Peden i sur., 2004). Kronični stresori za samohrane majke s niskim primanjima uključuju financijska opterećenja, izazove pri zapošljavanju, probleme s roditeljstvom i međuljudske sukobe (Peden i sur., 2004). Subramaniam i sur. (2014) utvrdili su kako je prevalencija poremećaja raspoloženja također povezana s dobi – gdje mlade majke (18-34 godine) imaju gotovo 3 puta veći rizik od starijih majki (50-64 godine) iz razloga što majčinstvo može predstavljati veći izazov za mlade žene zbog nedostatka iskustva i zrelosti koji dolaze s godinama. Osim toga, vjerojatno imaju relativan nedostatak resursa i bogatstva dok odgajaju vrlo malu djecu.

4.4. *Socijalna podrška*

Socijalna podrška može doprijeti iz nekolicine izvora kao što su prijatelji, obitelj ili kolege na poslu, te ona može biti instrumentalna i emocionalna (Zhou i sur., 2022). Pojedinci sa višom razinom percipirane socijalne podrške otporniji su na stresne situacije kada se one dogode (Zhou i sur., 2022). Samohrane majke ne primaju nikakvu ili primaju ograničenu podršku od bivših supružnika te se oslanjaju na svoju obitelj i prijatelje za podršku i u kontekstu roditeljske dužnosti ali i izvan zadataka odgoja djece (Zhou i sur., 2022 prema Ontai i sur., 2008). No, povećani zahtjevi koji proizlaze iz uloge jedinog njegovatelja mogu ograničiti kontakt samohranih majki s prijateljima u društvenom okruženju (Zhou i sur., 2022 prema Cairney i sur., 2003). Stoga, kada je podrška prijatelja niska, ključna će biti podrška roditelja, braće i sestara ili drugih članova šire obitelji - no ista teza vrijedi i obratno – kada samohrana majka nema obiteljsku podršku oslanjanje na prijatelje bit će njezin primarni zaštitni čimbenik (Zhou i sur., 2022 prema McLanahan i sur., 1981). Stoga, ne samo da obitelj i prijatelji osiguravaju kompenzacijske uloge za supružnika odnosno partnera, oni također osiguravaju kompenzacijske uloge jedni za druge (Zhou i sur., 2022). Iako je vjerojatno da bi i obitelj i prijatelji mogli pružiti podršku samohranom roditelju – vjerojatnije je da će obitelj biti dostupniji izvor podrške za roditeljske obveze (odnosno

instrumentalnu socijalnu podršku), dok će prijatelji pružiti podršku izvan domene roditeljstva (odnosno emocionalnu socijalnu podršku) (Zhou i sur., 2022 prema Luthar i Ciciolla, 2015). Rodbinska mreža, prijateljska mreža, društveno izolirani profil i široko povezani profil četiri su profila socijalne podrške. U najvećem su riziku društveno izolirane samohrane majke, najoptimalniji ishod je široko povezani profil, a za profil rodbinske mreže ustanovljen je specifični rizični čimbenik simptoma internalizacije (Zhou i sur., 2022). Samohrane majke koje se oslanjaju na članove obitelji kao primarni izvor podrške mogu biti izložene riziku od internalizacije. Nije obitelj uvijek štetna sama po sebi - kada samohrane majke imaju samo obitelj kao izvor podrške njihova se osobnost može svesti na majčinstvo, što ih čini ranjivima na stres. Nasuprot tome, prijateljice mogu pružiti emocionalnu podršku koja je ključna za osobnu dobrobit majki (Zhou i sur., 2022 prema Luthar i Ciciolla, 2015), što je bilo posebno istaknuto za samohrane majke koje su uspostavile veze s drugim samohranim majkama (Zhou i sur., 2022 prema Nelson 2000). Zaključno, prijatelji mogu biti nezamjenjiv izvor podrške samohranim majkama - međutim, identificiran je niz praktičnih ograničenja kao što je nedostatak vremena i energije (Cheeseman i sur., 2011). Podrška zajednice s raznolikim rasponom aktivnosti uz ustanove za čuvanje djece, psihološke službe i obiteljskog liječnika od ključne su koristi samohranim majkama (Cheeseman i sur., 2011). Kao resurs ili zaštitni čimbenik, ističe se susjedstvo te važnost svojih susjeda. Susjedstvo je imalo različite uloge za samohrane majke, uključujući hitne obveze čuvanja djece i pomoći oko kućanstva (Cheeseman i sur., 2011). No, susjedstvo se može promatrati i kao zaštitni i kao rizični čimbenik – ovisno o kakvom susjedstvu je riječ, te kakvi socioekonomski status karakterizira isto (Cheeseman i sur., 2011 prema Brodsky). Bivši suprug bit će u sferi rizičnih čimbenika, ako su iskustva sa njim većinski negativna. Prema Cheeseman i sur. (2011) većina samohranih majci ima određenu razinu poteškoća sa svojim bivšim mužem, kao što je primjerice teška i stresna komunikacija, proces nagodbe i dogovora tijekom brakorazvodnog postupka, organizacija zajedničke skrbi, različiti stilovi roditeljstva, nedostatak primljene potpore - ekonomske ili emocionalne te pažnje prema djeci (Cheeseman i sur., prema Brodsky, 1999; Richards, 1989). Kao ključni zaštitni čimbenik značajna je kvaliteta socijalne podrške, a ne kvantiteta, pri čemu se pokazalo da nrecipročni odnosi donose više prepreka nego podrške (Cheeseman i sur., 2011

prema Lindblad i sur., 1988). Također Zhou i sur. (2022) sugeriraju da je viši socioekonomski status (npr. prihod i obrazovanje) općenito povezan s višim razinama podrške obitelji, podrške prijatelja, podrške roditeljstvu i nižim razinama internaliziranih simptoma.

4.5. *Obrazovanje*

Samohrane majke u prosjeku imaju nižu razinu obrazovanja od majci u partnerskom odnosu – te ova kombinacija niskog obrazovanja i samohranog roditeljstva korelira sa visokim rizikom od siromaštva (Härkönen, 2017). Härkönen (2017) navodi kako trendovi u obrazovnim razlikama u samohranom majčinstvu u različitim državama nisu usklađeni. U SAD-u se samohrane majke i udane majke sve više razlikuju prema obrazovanju (Härkönen, 2017 prema McLanahan, 2004). Niskoobrazovane majke u SAD-u imale su veću vjerojatnost da budu same nego majke sa srednjim ili visokim obrazovanjem već u 1960-ima, no od tada je taj jaz postao još veći. Od 1960. do 2000. prevalencija samohranog majčinstva ostala je relativno stabilna među visokoobrazovanim ženama (ispod 10%), ali je porasla i među srednje obrazovanim (od ispod 10% do blizu 30%), a posebno među nisko obrazovanim (od oko 15% do iznad 40%) (Härkönen, 2017). Jaz u prevalenciji samohranog majčinstva u SAD-u između skupina s najvišim i najnižim obrazovanjem je ostao, dok je prevalencija samohranog majčinstva porasla među majkama sa srednjim stupnjem obrazovanja, približavajući se brojkama niskoobrazovanih (Härkönen, 2017 prema Manning i Brown, 2014; McLanahan i Jacobsen, 2015). U kontekstu europskih zemalja, obrazovne razlike do 1980-ih u samohranom majčinstvu bile su male, ali kasnije se počinju povećavati – od tada je prevalencija samohranog majčinstva porasla među srednje obrazovanim, a posebice kod nisko obrazovanih žena (Härkönen, 2017). No, trendovi u mnogim zemljama Latinske Amerike bili su suprotni: danas je vjerojatnije da će visokoobrazovane majke biti bez partnera, za razliku od situacije prije samo nekoliko desetljeća (Härkönen, 2017 prema Boertien, 2015.). Generalo, niskoobrazovane žene imaju veću vjerojatnost da će rađati djecu izvan partnerstva (Härkönen, 2017 prema Jalovaara i Fasang, 2015; Perelli-Harris i sur., 2010). Samohrane majke s niskim obrazovanjem su često u dvostruko nepovoljnom položaju na tržištu rada budući da je njihova situacija u zapošljavanju ograničena ne samo

njihovim niskim obrazovanjem, već i izazovima kombiniranja plaćenog posla s obiteljskim obavezama – što ponovo povećava vjerojatnost života u siromaštvu (Härkönen, 2017 prema Härkönen i sur., 2016).

4.6. *Tržište rada*

Uloga zaposlenja za samohrane majke značajna je iz niza razloga, prije svega zbog pružanja financijske sigurnosti gdje su pozitivne zdravstvene posljedice dobivene iz predvidljivog izvora prihoda (Cheeseman i sur., 2011 prema D'Ercole, 1988; Mednick, 1987). Zapošljavanje je također povezano s ispunjavanjem emocionalnih potreba, razvijanjem pozitivne slike o sebi, pružanjem priznanja i osjećaja kompetentnosti zajedno sa suradnicima koji mogu biti vršnjačka podrška daleko od zahtjeva obitelji (Cheeseman i sur., 2011 prema D'Ercole, 1988; Mednick, 1987). Budući da samohrane majke navode manje kontakata s prijateljima od udanih majki, zaposlenje bi također moglo biti neizravna prilika za tu funkciju (Cheeseman i sur., 2011 prema Cairney i sur., 2003). Neki pozitivni radni čimbenici povezani sa sposobnošću suočavanja samohranih majki uključuju pouzdano radno okruženje, fleksibilne radne rasporede i uživanje u poslu (Cheeseman i sur., 2011 prema Barling i Barenbrug, 1984; Bowen i sur., 1993; Gottlieb, 1997). No, zaposlenje neće uvijek djelovati kao zaštitni čimbenik - neredoviti radni rasporedi i zapošljavanje s nepunim radnim vremenom povezani su s problemima mentalnog zdravlja (Zabkiewicz, 2010 prema Marchand i sur., 2003), dok su ne optimalni aranžmani zapošljavanja povezani s depresijom (Zabkiewicz, 2010 prema Dooley i Prause, 2004). Novonastale promjene na tržištu rada – gdje je znatan broj poslova strukturiran da traje ograničeno vremensko razdoblje ili ograničen broj sati tjedno - mogu nerazmjerno utjecati na siromašne žene jer je vjerojatnije da će biti zaposlene na povremenim poslovima s nepunim radnim vremenom (Zabkiewicz, 2010 prema Shipler, 2004). S obzirom da je posao glavni izvor ekonomskog blagostanja i glavni izvor identiteta za mnoge pojedince, potencijalna neizvjesnost koju predstavlja nestabilan i nepredvidiv rad može predstavljati značajan izvor stresa. Kao rezultat toga karakteristike nestabilnosti zaposlenja kao što su povremeni rad, rad sa skraćenim radnim vremenom i nedosljedni rad mogu biti jednako štetne za mentalno zdravlje kao i nezaposlenost (Zabkiewicz, 2010 prema Warr, 1987). Zabkiewicz (2010) navodi kako zapošljavanje na pola

radnog vremena nije bilo povezano s prednošću mentalnog zdravlja, te da je samo rad s punim radnim vremenom povezan s dobrobitima za mentalno zdravlje – posebice kada je riječ o stabilnom i sigurnom obliku zaposlenja. Oblici zaposlenja koji će samohranim majkama djelovati kao zaštitni čimbenik su puno radno vrijeme ili stabilno, dugotrajno zaposlenje. Gordon (1994) navodi kako samohrane majke, kako bi poboljšale njihovu financijsku situaciju rade više nego što bi željele, te na poslovima koji im se ne sviđaju. Samohrane majke također se susreću sa preprekama pri zapošljavanju - gdje žene sa niskim primanjima često naglašavaju višestruke prepreke zapošljavanju i financijsku nestabilnost (Ciabattari, 2007 prema Danziger i sur. 2000; Edin i Lein, 1997). Povećanom riziku nestabilnosti zaposlenja i nižih prihoda izložene su žene bez prethodnog radnog iskustva, koje nemaju završenu srednju stručnu spremu i koje imaju više od dvoje djece (Ciabattari, 2007 prema Corcoran, i sur, 2000). Žene koje postanu samohrane majke općenito imaju manje ljudskog kapitala koji mogu unijeti na tržište rada zbog nižeg obrazovanja i manje radnog iskustva od svojih vršnjaka (Damaske i sur., 2017 prema Ciabattari 2007; Musick 2002). Žene s niskim primanjima također prijavljuju zdravstvene probleme – tjelesne i psihičke - što dodatno ograničava zapošljavanje (Ciabattari, 2007 prema Corcoran i sur., 2000; Danziger i sur., 2000). Postoje razlike i u državama – u Velikoj Britaniji i SAD-u samohrane majke manje su sklone sudjelovati na tržištu rada te ih socijalni sustavi nisu skloni poticati na rad, dok su u Nordijskim zemljama socijalne usluge uspostavljene na način da potiču samohrane majke na uključivanje u tržište rada (Gordon, 1994).

5. SUKOB IZMEĐU OBITELJSKIH OBVEZA I OBVEZA NA POSLU

Sukob obveza posla i obveza obitelji definiran je kao vrsta sukoba između uloga koji se javlja kao rezultat nekompatibilnih pritisaka uloga iz domene posla i obitelji (Dziak i sur. 2010, prema Greenhaus i Beutell, 1985). Ekonomski pristup obitelji navodi kako odgajanje i briga o djeci uzima vrijeme te samim time smanjuje roditelju mogućnosti za rad (Hancioglu i Hartmann, 2012 prema Becker, 1965). U posebnom slučaju samohranih roditelja, raspodjela vremena očigledno je izazovnija jer se ne mogu osloniti na podjelu rada unutar kućanstva. Oni su isključivo odgovorni za brigu o djeci, kao i za plaćeno zaposlenje (Hancioglu i Hartmann, 2012). Čimbenici vezani uz zaposlenje koji utječu na sukob posla i obitelji su više radnih sati, niska razine

autonomije, nedostatak fleksibilnosti i nestandardni rad – a oni će se češće naći kod radnika sa niskim primanjima (Ciabattari, 2007). Žene sa nižom razinom primanja percipiraju višu razinu sukoba obiteljskih obveza i posla nego žene sa višom razinom primanja. Generalno, žene navode kako je jedan od najvažnijih čimbenika koji dodatno otežava navedeni sukob manjak fleksibilnosti na radnom mjestu, što podrazumijeva da bi veća fleksibilnost na radnom mjestu bila iznimno korisna za samohrane majke prilikom balansiranja višestrukih uloga – odnosno obveza kod kuće i na poslu (Ciabattari, 2007). Zbog preopterećenosti ulogama, raspodjela vremena ključna je za funkcioniranje samohrane majke – gdje važnu ulogu imaju vremenske strategije i planovi (Cheeseman i sur., 2011). Radno vrijeme ne odgovara školskim satima i samohrane majke nemaju partnera s kojim bi dijelile zadatke (Van Gasse i Mortelmans, 2020 prema Van den Eynde i sur., 2019.). Samohrane majke, za razliku od udatih žena ili žena bez djece – suočene su sa najtežim oblikom sukoba obiteljskih obveza i posla (Van Gasse i Mortelmans 2020, prema Van den Eynde i sur., 2019). Jedan od razloga tome jest povećana potreba za radom nakon rastave radi povećanih financijskih izdataka – posebice za žene (Van Gasse i Mortelmans 2020, prema Thielemans i Mortelmans, 2019). Iz teorijske pretpostavke o zahtjevnosti roditeljske uloge naprezanje kod roditelja proizlazi iz nemogućnosti ostvarenja pozitivno vrednovanih ciljeva - primjerice ideala roditeljstva postavljenih od samih sebe (Van Gasse i Mortelmans, 2020 prema Agnew i sur., 2002). Naprezanje se povećava zbog složenijeg obiteljskog sustava u kojem žive samohrani roditelji i to utječe na iskustva i ponašanje ljudi. Ženski ideali roditeljstva stroži su od muških - ravnoteža između posla i privatnog života je rodno pitanje, budući da je sukob uloga često gori za majke nego za očeve (Van Gasse i Mortelmans., 2020 prema Bagger i sur., 2008). Dok su žene tradicionalno preuzimale primarnu ulogu skrbnika, muškarci se tradicionalno smatraju hraniteljima obitelji (Van Gasse i Mortelmans 2020, prema Duckworth i Buzzanell, 2009). Stoga je pomak koji žene općenito čine pomak s njegovatelja na zajedničku ulogu njegovatelja/hranitelja, a muškarci prelaze s hranitelja na hranitelja/skrbnika. Kao rezultat toga, izazovi za muškarce i žene su različiti zbog suštinske razlike u značenju promjene do koje dolazi u oba spola nakon razvoda ili rastave (Van Gasse i Mortelmans, 2020 prema Rudman i Mescher, 2013.) Unutarnji konflikt uloga samohranih majki rezultat je nemogućnosti postizanja ciljeva koje su

same definirale. Također, tradicionalno tržište rada u svojoj srži nije naklonjeno obitelji, stoga se svi samohrani roditelji moraju snalaziti u povećanim zahtjevima balansiranja obveza kod kuće i na poslu (Van Gasse i Mortelmans, 2020 prema Strachan i Burgess, 1998). Ideologije roditeljstva društveno su konstruirani normativni okviri pomoću kojih roditelji oblikuju svoja opća očekivanja i težnje o roditeljstvu (Van Gasse i Mortelmans, 2020 prema Taylor, 2011). Ova konstrukcija ideologije roditeljstva događa se na individualnoj i kolektivnoj razini. Neki su elementi ideologija roditeljstva univerzalni, dok su drugi definirani spolom, dobi i kulturnom pozadinom (Van Gasse i Mortelmans, 2020 prema Purewal i van Den Akker, 2007). Univerzalni se aspekti ideologija rodnog roditeljstva mogu čak institucionalizirati u politikama i tako imati utjecaj na način na koji su posao i život općenito organizirani (Van Gasse i Mortelmans, 2020 prema Baluta, 2014). Primjeri takvih institucionaliziranih ideologija roditeljstva vidljivi su u sustavima roditeljskog dopusta koji su usmjereni na majke pod pretpostavkom da će one htjeti ulogu njegovateljice u obiteljskom sustavu, dok će očevi htjeti ostati tradicionalni „muški hranitelji obitelji” (Van Gasse i Mortelmans, 2020 prema Haas, 2003). Teorija igranja rodnih uloga objašnjava kako se društveno konstruirani okviri mogu internalizirati (Van Gasse i Mortelmans 2020 prema Bruni i sur., 2004). Teorija implicira da je naše ponašanje uvjetovano ulogama koje su nam pripisane kroz društveno konstruirana očekivanja koja imamo o rodu (Van Gasse i Mortelmans, 2020 prema West i Zimmerman, 1987). Žene su povijesno potaknute prema stavu koji je više usmjeren na obitelj u usporedbi s muškarcima i stoga, rodnim razlikama na tržištu rada i većem sukobu žena između obveza na poslu i kod kuće može se djelomično objasniti iz rodne perspektive ove teorije (Van Gasse i Mortelmans, 2020 prema Phillips i Imhoff, 1997). Također postoje različita očekivanja u pogledu brige o djeci. Općenito, majke se strože pridržavaju ideologije njegovatelja u roditeljstvu (Van Gasse i Mortelmans, 2020 prema Allen i Hawkins, 1999). Ovo je i pojačano na institucionalnoj razini (npr. kroz sustav roditeljskog dopusta), ali se također može ojačati kroz individualni mehanizam - gdje majka ponekad isključuje drugog roditelja od obavljanja kućanskih ili roditeljskih zadataka (Van Gasse i Mortelmans, 2020 prema Puhlman i Pasley, 2017). Žene često preuzimaju više roditeljske odgovornosti jer smatraju da je to dio kompromisa, također nisu toliko željne odreći se te uloge. Na ovaj način, njihova vlastita roditeljska ideologija

njegovanja nadopunjuje ideologije očinstva koje su više usmjerene na financijsku potporu obitelji (Van Gasse i Mortelmans, 2020 prema Radcliffe i Cassell, 2015). Ako razmotrimo teoriju o ideologijama roditeljstva u odnosu na samohrano roditeljstvo, samohrane majke nalaze se u vrlo teškom položaju. Ne samo da se moraju boriti s naporom u svojoj majčinskoj ulozi, one također moraju preuzeti ulogu hraniteljice obitelji. Kao rezultat toga, često moraju povećati svoje radno vrijeme kako bi stekle financijsku neovisnost (Van Gasse i Mortelmans 2020, prema Thielemans i Mortelmans, 2019). Stoga se ne suočavaju samo s praktičnim problemom pronalaženja nove ravnoteže između svojih uloga zaposlenika i roditelja, već i s vlastitim ideološkim ograničenjem. Kao takve, samohrane majke moraju razmišljati izvan okvira kada ponovno pregovaraju o svom poslu i obiteljskim obvezama nakon razvoda ili rastave. Unatoč povećanim teretima s kojima se samohrane majke suočavaju dok zauzimaju ulogu radnice i majke, sama dobrobit majki može se poboljšati - a ne opteretiti, ako uspješno provode više uloga (Ciabattari, 2007 prema Greenhaus i Parasuraman, 1999). Kao zaštitni čimbenik prilikom usklađivanja obveza na poslu i unutar obitelji djelovat će socijalni kapital. Socijalni kapital – na individualnoj razini, odnosi se na nečiji pristup resursima putem recipročnih društvenih odnosa i mreža (Ciabattari, 2007 prema Portes, 1998; Van der Gaag i Snijders, 2003). Socijalni kapital su veze koje nude društvenu podršku, te pomažu pojedincima da se nose sa zahtjevima svakodnevnog života i drugim stresovima. Ove veze općenito pružaju emocionalnu i ekspresivnu podršku kao i određene oblike instrumentalne pomoći kao što su mali zajmovi, prijevoz ili smještaj u hitnim situacijama (Ciabattari, 2007 prema Domínguez i Watkins 2003). Socijalni kapital vrijedan su resurs mnogim samohranim majkama kako bi lakše zadovoljile dnevne potrebe. Ovi resursi također mogu ublažiti sukob između posla i obitelji i olakšati stabilnost zaposlenja (Ciabattari, 2007). Van Gasse i Mortelmans (2020) uspostavili su dvodimenzionalnu tipologiju koja generira 4 perspektive koje majke imaju prema roditeljstvu i radnom mjestu, a koji se bazira na a) fleksibilnosti odnosno rigidnosti radnog mjesta te njihove prilagodbe istom, te b) spektar ideologija majčinstva gdje je s jedne strane moguća prilagodba majčinskim idealima a s druge je strogo držanje pri idealima. 4 navedene perspektive su: 1. ponovno osmišljeno majčinstvo 2. simbioza posla i obitelji 3. majčinstvo usmjereno na posao te 4. majčinstvo sa sukobljavanjem posla i obitelji.

Tablica 5.1.

Perspektive na kombinacije posla i majčinstva.

	opuštena ideologija majčinstva	stroga ideologija majčinstva
fleksibilno radno mjesto	ponovno osmišljeno majčinstvo	simbioza posla i obitelji
rigidno radno mjesto	majčinstvo usmjereno na posao	majčinstvo sa sukobljavanjem posla i obitelji

Izvor: Van Gasse i Mortelmans, 2020.

5.1. Ponovno osmišljeno majčinstvo

Samohrane majke u ovom spektru tendiraju prema mogućoj prilagodbi majčinskim idealima, te fleksibilnom radnom mjestu. Neke majke su započele sa roditeljstvom sa „opuštenom“ ideologijom, dok su je druge stekle nakon razvoda. „Opušteni“ model normi i vrijednosti u pogledu roditeljstva može se lakše prilagoditi promjenjivim zahtjevima samohranog majčinstva. Drugo, u „ponovno osmišljenom majčinstvu“ samohrane majke pokazuju fleksibilnost u ponašanju na radnom mjestu ili traže posao s fleksibilnijom organizacijom rada ili mijenjaju stav o poslu ili oboje. U nekim slučajevima, samohrane majke su već imale fleksibilno radno mjesto prilagođeno njihovom obiteljskom životu koje je osiguravalo da ne dožive dodatne poteškoće nakon razvoda. Međutim, ostale samohrane majke u ovoj kategoriji morale su tražiti ili stvoriti fleksibilnije radno mjesto (Van Gasse i Mortelmans, 2020).

5.2. Simbioza posla i obitelji

Ovu poziciju karakterizira radna etika usmjerena na obitelj. Umjesto da razvijaju ideologiju „opuštenog“ majčinstva, samohrane majke u ovoj kategoriji traže načine kako prilagoditi svoje obveze na radnom mjestu oko strogo definiranih ideala majčinstva, koji ostaju i nakon razvoda. Ova pozicija također može rezultirati

kritičnijim ponašanjem ako samohrana majka odluči potražiti novu karijeru (iako ne bi svi samohrani roditelji riskirali promjenu posla nakon razvoda). Posao mora biti fleksibilan. Kombinacija ove striktno ideologije majčinstva i fleksibilnog ponašanja na radnom mjestu rezultira životnim stilom usmjerenim na obitelj. Stoga se čini da samohrane majke koje se odluče za simbiozu posao-obaitelj također mijenjaju svoje karijerne težnje (Van Gasse i Mortelmans, 2020).

5.3. *Majčinstvo usmjereno na posao*

Za razliku od simbioze posla i obitelji, samohrane majke u ovoj kategoriji imaju etiku usmjerenu na posao. To rezultira samohranim majkama koje zadovoljavaju rigidne zahtjeve svog radnog mjesta, dok rješenja za brigu o djeci traže izvan svog primarnog obiteljskog sustava. Neke od neudatih žena u ovoj skupini navele su kako je propali brak doveo do utjehe u njihovom drugom životnom projektu - karijeri. Iako postoje neki narativi poput gornjeg koji sugeriraju određeni „bijeg“ kroz posao nakon razvoda, i u kojima se rad koristi kao krajnji oblik samorazvoja u životu, češće su narativi u ovoj skupini sugerirali da je samohrana majka jednostavno zarobljena u rigidnom sustavu rada te da nema mogućnosti fleksibilnog rada. Te su majke prilagodile svoju ideologiju majčinstva. Odabrale su „opuštenu“ ideologiju kako bi se mogle suočiti s visokim zahtjevima radnog mjesta. Stoga možemo razlikovati prisilnu ideologiju opuštenog majčinstva od one koja je odabrana (Van Gasse i Mortelmans, 2020).

5.4. *Majčinstvo sa sukobljavanjem posla i obitelji*

Konačna perspektiva koju bismo mogli razlikovati je majčinstvo sa sukobljavanjem posla i obitelji. U ovoj kategoriji, samohrane majke žele zadržati striktnu ideologiju majčinstva, a da i dalje ispunjavaju zahtjeve radnog mjesta. To može rezultirati problematičnom situacijom u kojoj su dvije životne sfere u sukobu. Ova perspektiva često je rezultat ne imanja fleksibilnosti na radnom mjestu i/ili nesprenosti opustiti vlastitu ideologiju majčinstva. Fleksibilno ponašanje na radnom mjestu nije otvoreno za svakoga i nije primjenjivo u mnogim kontekstima. Majke koje se nađu u ovoj kategoriji često su usredotočene na obitelj te nisu u stanju prilagoditi svoje radne obveze ka strogoj ideologiji majčinstva i koje tu ideologiju ne žele kompromitirati za

svoj rad. Prisutan je strah od promjene u radnom okruženju i/ili strah od posljedica prilagodbe njihove ideologije majčinstva. To je također razlog za ostanak u radnom okruženju koje je nespojivo s težnjama koje imaju kao roditelji. Kako promjene karijere podrazumijevaju nesigurnost, neki roditelji biraju sigurnost posla koji poznaju, iako je to nespojivo s njihovom novom obiteljskom životnom situacijom (Van Gasse i Mortelmans, 2020).

Van Gasse i Mortelmans (2020) naglašavaju kako navedene perspektive roditeljstva nisu uvijek odabrane dobrovoljno. Prilika za adaptacijom uvjeta radnih mjesta obiteljskim potrebama je najčešće dostupna samo specifičnim grupama ljudi – kao što su oni sa visokim socio-ekonomskim statusom ili onima koji rade u specifičnim sektorima gdje je to omogućeno. Relevantan je problem nejednakosti u mogućnostima koje imaju samohrane majke u vezi s prilagodbom njihovih ideologija majčinstva i sa uvjetima radnog mjesta. Za neke samohrane majke financijski napor i nesigurnost posla su toliko veliki da nisu u poziciji zahtijevati fleksibilniju organizaciju rada. U takvim slučajevima socioekonomski status majke može ograničiti odabir perspektive.

6. MARGINALIZACIJA, ISKLJUČENOST I STIGMA

Iako je diverzifikacija obitelji već u velikom zamahu i dalje postoji snažan osjećaj da su obitelji samohranih majki nepotpune i problematične – gdje se uspoređuju s mjerilom normalnosti koje pruža nuklearna obitelj kao ideal. Živjeti u društvu znači biti pod stalnim prodornim društvenim utjecajem, a zajednica je primarno središte društvene kontrole. To je mjesto gdje se devijacije kažnjavaju, a konformizam nagrađuje. Ostrakizam – uklanjanje iz zajednice – smatra se najstrožom kaznom, te prijetnja njime potiče pojedince konformizmu (Krech i sur., 1962 prema Murdock, 1949). No, uklanjanje iz zajednice ne mora se shvatiti doslovno, već figurativno. Preko stigmatizacije može doći do marginalizacije, te se moralno isključenje može poistovjetiti sa nekolicinom relevantnih varijabli pri socijalnom isključenju. Imenovanje skupina kao marginalnih ovisi o stajalištu - često ta nepovoljna točka može biti ekonomska i kulturna nemoć strukturalno deprivilegiranih. Izraz se često koristi i odnosi na ljude sa strane, nemoćne i one nad kojima se dominira. Marginalnost je strukturalno i kulturno proizvedena gdje je relevantno društveno pozicioniranje kao i subjektivno iskustvo (Gordon, 1994). Marginalnost je tipično povezana s društvenim

situacijama: biti isključen, zaboravljen i nevidljiv (Gordon, 1994). Gordon (1994) navodi kako je manje vjerojatno da će biti marginalizirani oni kojima je relativno lako izgraditi mreže i biti društven. No, također važne promjene događaju se na razini pojedinca, te marginalnost može biti subjektivna percepcija sebe – što znači kako je za iskorjenjivanje osjećaja marginalnosti potrebno pružiti otpor i promijeniti samo percepciju. Osim osobnog dijaloga kao zaštitnog čimbenika od marginalnosti, relevantne su i osobne mreže koje su oblik zaštite i od same marginalnosti, ali i od osjećaja marginalnosti. Također imenovanje određenih skupina “marginalnima“ je problem, jer je na taj način moguće pridonijeti njihovoj marginalizaciji (Gordon, 1994). Socijalna isključenost podrazumijeva nesudjelovanje u društvenom životu – te se očituje u sferama stanovanja, obrazovanja, zdravstvene zaštite, te pristupa uslugama – odnosno marginalni su u odnosu na tržište rada te su neintegrirani u šire društvo (Šućur, 1995). Socijalna isključenost samohranih majki najbolje se očituje kroz paradigmu solidarnosti gdje se isključenost javlja sa pucanjem socijalne veze između pojedinca i društva (Šućur, 1995). Na pitanje marginaliziranosti i socijalne isključenosti samohranih majki ne može se dati jednoznačan odgovor. Samohrane majke su heterogena skupina gdje svaka pojedina majka ima različiti ekonomski, politički, društveni i kulturni status – što znači da neće svaka samohrana majka biti marginalizirana ili socijalno isključena. Kako bi samohrana majka bila marginalizirana potreban je međuodnos središta i margina – gdje je središte (ideal) nuklearna obitelj. Hoće li nuklearna obitelj kao ideal staviti samohrane majke na margine društva ovisi o relevantnim kulturnim normama, odnosno pravilima ili standardima koji detaljno određuju pojedinosti prikladnog i neprikladnog ponašanja. Društvo se ne odnosi prema svim samohranim majkama jednako – već ih diferencira po načinu na koji su postale. Najzaslužnijima smatraju se udovice te su stavovi društva prema njima najpozitivniji, dok se nezaslužnima smatraju rastavljene majke te one koje se nikad nisu ni udavale – no o majkama izvanbračne djece stavovi su najnegativniji (Pećnik i Raboteg-Šarić, 2010). Negativni stavovi društva prema samohranim majkama mogu generirati dodatnu ranjivost ove skupine - zbog negativnih stavova i stereotipa samohrane majke mogu naići na poteškoće u uspostavljanju svog kredibiliteta kao roditelja, što može pospješiti njihovu negativnu percepciju o sebi i sniženo samopoštovanje (Pećnik i Raboteg-Šarić, 2010). Nadalje, stigmatizacija koju su

doživjele samohrane majke povezana je s mnogim mjerama smanjenog psihološkog blagostanja, stoga se smatra faktorom rizika (Cheeseman i sur., 2011 prema Rudowicz, 2001; Mednick, 1987). Stigma vezana uz status samohranog majčinstva može se podijeliti u tri kategorije, povezane s razmatranjima morala, kršenja spolnih uloga i viktimizacije (Worell, 1986). Worell (1986) navodi kako u spektru majčinstva majke mogu biti smatrane lošim majkama ako krše tradicionalne norme u smislu svog seksualnog ponašanja, predanosti ulozi supruge i majke ili ulaska u radnu snagu. Dakle, negativne atribucije prate ženu koja ima seksualni kontakt prije braka (nikad udata majka) i seksualni kontakt nakon razvoda (samohrana majka s novim partnerom) – te ih se etiketira kao devijantne. Sljedeća stigma povezanih sa samohranim majčinstvom odnosi se na kršenja spolnih uloga ili društvenih očekivanja o odgovarajućim ulogama za žene i ishodima kršenja uloga u odgoju djece. Vjeruje se da neuspjeh žene da slijedi društvena očekivanja u vezi s primjerenim ponašanjem spolnih uloga prenosi stanje razvojne devijacije na svoju djecu (Worell, 1986). Naposljetku, proces viktimizacije stavlja krivnju na samohranu majku za njezinu životnu situaciju. Rezultat ovog procesa viktimizacije je stvaranje više stresa kod populacije koja je već pod stresom višestrukih pritisaka (Worell, 1986). Prilagodbom na samohrano majčinstvo stigmatizacija može postati izazov koji prati titulu samohrane majke (Cheeseman i sur., 2011).

7. SIROMAŠTVO

Kućanstva samohranih majki u velikom su riziku od siromaštva. Gotovo u svim državama Europe stopa rizika od siromaštva za samohrane majke veća je od 20% (Slika 7.1). Obitelji koje vode neudane žene su one koje su najosjetljivije na siromaštvo (Damaske i sur., 2017 prema McLanahan i Percheski, 2008) i neke od njih najvjerojatnije će biti među kategorijom zaposlenih siromašnih (Damaske i sur., 2017 prema Brady, Fullerton i Cross, 2010). Djeca samohranih majki suočena su sa višim razinama siromaštva od djece koja žive u dvoroditeljskim obiteljima (Bostic, 2023). Jedan od ključnih čimbenika rizika za siromaštvo djece je život u jednoroditeljskom kućanstvu (Bostic, 2023 prema Gornick i Jäntti, 2012), a posebice u kućanstvu samohrane majke (Bostic, 2023 Chen i Corak, 2008; Heuveline i Weinschenker, 2008). Pojam siromaštva moguće je pojmiti kao oblik deprivacije, koji se najčešće svodi na

materijalnu deprivaciju što označava nedostatak financijskih sredstva (Šućur, 2006). Deprivacijske dimenzije svode se na objektivno siromaštvo – definirano linijom siromaštva, subjektivnu percepciju siromaštva i na stambene uvjete i potrošnju dobara. Relativno siromaštvo se odnosi na nemogućnost adekvatne ishrane, odjeće, kućanskih potrepština zdravih radnih i životnih uvjeta, usluga uobičajenih u društvu, a siromaštvo podrazumijeva nedostatak resursa da se izbjegne deprivacija, odnosno da se osiguraju životni uvjeti prihvatljivi u određenom društvu (Šućur, 2006 prema Townsend, 1979). Ekonomski nedostatak povezan s neadekvatnim zapošljavanjem i resursima obično se mjeri međunacionalno korištenjem dohodovnog siromaštva od 60% medijana dohotka, često u kombinaciji s indeksom materijalne deprivacije. Materijalna deprivacija opisuje uvjete ili aktivnosti doživljene zbog neadekvatnog prihoda ili resursa (Treanor, 2018 prema Gordon, 2006; Mack i Lansley, 1985; Pantazis i sur., 2006; Townsend, 1979). Siromaštvo nije neizbježan ishod za obitelji s jednim roditeljem, a samohrano roditeljstvo samo po sebi ne uzrokuje siromaštvo (Treanor, 2018). Uzroci siromaštva samohranih majka mogu se pronaći u strukturi obitelji, tržištu rada, ekonomskom učinku države te socijalnoj politici države (Bostic, 2023). Promjene u strukturi obitelji često se navode kao razlog sve većeg siromaštva djece i njihovog ranjivog položaja za onu koja žive u obiteljima samohranih majki. Ipak, samohrane majke nisu homogena skupina, a razlozi za samohrano majčinstvo variraju od rađanja djeteta izvan braka, smrti supružnika ili razvoda – od kojih je svaki sklon različitim rizicima od siromaštva za njih i za njihovu djecu (Bostic, 2023). Nikad udane majke suočavaju se s mnogim izazovima, djelomično zbog toga tko će prema statistici najvjerojatnije biti neudana majka. Često su te žene mlađe, nižeg obrazovanja i lošijih mogućnosti zaposlenja (Bostic, 2023 prema Cancian i Haskins, 2014), sa manje financijske i osobne potpore djetetova oca, osobito ako kućanstvo uključuje djecu drugih očeva (Bostic, 2023 prema Berger i sur., 2012; Meyer i Cancian, 2012). S druge strane, nikad udane samohrane majke također mogu razviti adaptivne strategije za suzbijanje siromaštva i imaju najveće iskustvo financijske neovisnosti (u usporedbi sa razvedenim samohranim majkama i udovicama) (Bostic, 2023). Nadalje, razvod predstavlja dramatičan šok za prihode onih koji su bili u braku. Dok su i muškarci i žene nakon razvoda u nepovoljnom položaju, žene s djecom obično doživljavaju najveći pad u ekonomskom blagostanju (Bostic, 2023 prema Van Winkle i Leopold, 2021). Ne samo

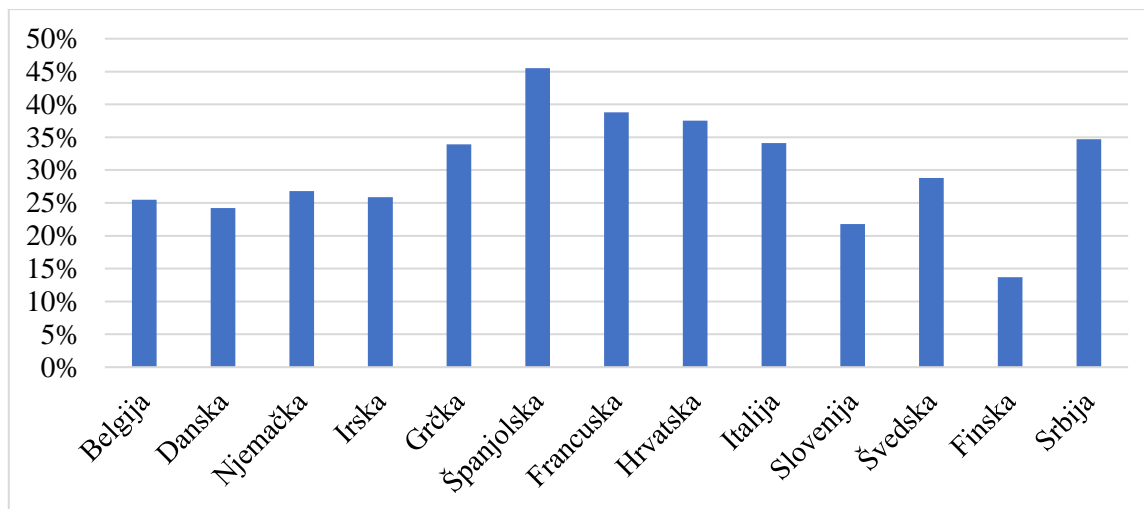
da pate zbog gubitka drugog prihoda iz financija svog kućanstva već je i vjerojatnije da će imati skrbništvo nad svojom djecom (Bostic, 2023 prema Bourreau-Dubois i Doriat-Duban, 2016; Christopher i sur., 2001). Također, udane žene podložne su bračnoj specijalizaciji uloga što dovodi do nižih plaća u odnosu na njihove muževe, čineći ekonomski šok razvoda još izraženijim (Bostic, 2023 prema Bonnet i sur., 2021; Bourreau-Dubois i Doriat-Duban, 2016). Bračna specijalizacija, u kojoj žene daju prednost brizi, a muševci svojoj karijeri, može stvoriti izazove za ulazak u radnu snagu nakon razvoda na način koji ne doživljavaju nikad udane majke. Nadalje, rizik od razvoda nije ravnomjerno raspoređen među populacijama. Udane žene iz niže klase i s nižim stupnjem obrazovanja imaju veću vjerojatnost da će doživjeti razvod (Bostic, 2023 prema Hogendoorn i sur., 2020). Stoga, dijete koje živi s razvedenom majkom vjerojatno je izloženo jedinstvenom riziku od siromaštva, u odnosu na djecu majki koje nisu bile udane ili udovice (Bostic, 2023). Konačno, djeca koja žive s majkom udovicom također će vjerojatno doživjeti mnoge iste izazove kao i druga djeca koja žive sa samohranim majkama, budući da se udovice također ne mogu osloniti na osobnu potporu ili prihod od rada supružnika, a poput razvedenih majki, moguće da su sudjelovale u bračnoj specijalizaciji (Bostic, 2023). Za razliku od razvedenih i nikad udanih majki, udovice obično primaju financijsku potporu kroz javne ili privatne mirovine svojih pokojnih supružnika ili kroz programe pomoći udovicama (Bostic, 2023). Isto tako, za razliku od nikad udanih žena, koje potencijalno nikada nisu imale podršku od oca svog djeteta, udovice su vjerojatno dobivale podršku od oca svog djeteta do njegove smrti i nakon toga, ali bez troškova razvoda i troškova koji mogu opteretiti razvedene majke (Bostic, 2023). Slično tome, iako razvedene i nikad udane majke mogu primiti alimentaciju za djecu, ona predstavlja samo dio očevog prihoda i često ostane neplaćena (Bostic, 2023 prema Huang i sur., 2005), ali beneficije za udovice mogu se dosljednije primiti. Mnogi istraživači siromaštva otkrili su da sudjelovanje žena u tržištu rada značajno smanjuje siromaštvo (Bostic, 2023 prema Bianchi, 1999; Blank, 2018; Christopher i sur., 2001; Gornick i sur., 1998). Isto tako, utvrđeno je da zapošljavanje posebno među samohranim majkama smanjuje siromaštvo djece (Bostic, 2023 prema Esping-Andersen, 2002). Kroz zaposlenje se od žena očekuje da pronađu način da steknu neovisnost, napuste socijalnu skrb i izađu iz siromaštva (Bostic, 2023 prema Harris, 1996.). No, sudjelovanje žena u radnoj snazi

također može povećati nejednakosti - žene s djecom često su izložene diskriminaciji na tržištu rada što rezultira nižim stopama zapošljavanja, nižim plaćama i manjom fleksibilnošću u pogledu izostanaka i kašnjenja (Bostic, 2023 prema Correll i sur., 2007). Samohrano roditeljstvo snažno je rodno uvjetovano. Vjerojatnije je da će se samohrane majke suočiti s ekonomskim nedostatkom u usporedbi s samohranim očevima. Žene su u nepovoljnom položaju na tržištu rada, što dodatno pogoršava ekonomsku ranjivost obitelji s jednim roditeljem. Žene u prosjeku imaju niže prihode od muškaraca zbog rodne razlike u plaćama i segregacije zanimanja prema spolu, koja je izraženija među majkama (Nieuwenhuis i Maldonado, 2018 prema Budig i sur., 2015). Također, kulturološka očekivanja, prakse i uvjerenja o ženama s djecom koje rade variraju što može rezultirati ne samo društvenim pritiskom da ostanu izvan radne snage, već i nedostatkom institucija za podršku zaposlenim majkama, kao što su usluge ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja ili ograničenu dostupnost prilika za posao pogodnih za majke (Bostic, 2023). Osim toga, postoje i troškovi zapošljavanja – suočavaju se s dodatnim troškovima prijevoza, radne odjeće i brige o djeci što dovodi do stvarnog smanjenja raspoloživog dohotka - stoga sudjelovanje u radnoj snazi ne mora nužno proizvesti očekivani rezultat smanjenja vjerojatnosti siromaštva (Bostic, 2023). Posebno je vjerojatno da će žene biti zaposlene u uslužnom sektoru, često na nižem nivou. Stoga, iako postoji pritisak da se više žena, posebice samohranih majki, pridruži radnoj snazi, korist za te žene i njihovu djecu vjerojatno će varirati ovisno o vrsti posla koji započnu (Bostic, 2023). Samohrane majke u uslužnom sektoru, posebno one s nižim stupnjem obrazovanja, mogu zarađivati niske plaće i primati malo beneficija ili zaštite, čime potencijalno povećavaju vjerojatnost da će njihova djeca živjeti u siromaštvu. S druge strane, one s visokom razinom obrazovanja vjerojatno će raditi na visokokvalificiranom poslu u uslužnom sektoru koji obično dolazi s višim plaćama, redovitim radnim vremenom te određenom zaštitom posla i beneficijama (Bostic, 2023). Žene će također vjerojatnije nego muškarci biti zaposlene sa skraćenim radnim vremenom (Bostic, 2023 prema Horgan, 2005). Rad s nepunim radnim vremenom može pružiti priliku za uravnoteženje konflikta obiteljskih i poslovnih obveza, no rad s nepunim radnim vremenom također smanjuje potencijal zarade u odnosu na rad s punim radnim vremenom (Bostic, 2023 prema Gornick i Meyers, 2003). Poslovi s nepunim radnim vremenom slabo su plaćeni i često ne dopuštaju

raspoređivanje redovnih tjednih sati, fleksibilnog radnog vremena i/ili plaćenog godišnjeg odmora (Nieuwenhuis i Maldonado, 2018 prema Marx i Verbist, 2008). U tom kontekstu obitelji s jednim roditeljem posebno su suočene s problemom siromaštva zaposlenih. Druga objašnjenja za stope siromaštva okreću se faktorima na makrorazini kao što je ekonomski učinak (Bostic, 2023). Općenito se očekuje da će povećanje ekonomske uspješnosti zemlje smanjiti siromaštvo (Bostic, 2023 prema Alper i sur., 2021; Gundersen i Ziliak, 2004). Napori da se smanji siromaštvo često zahtijevaju jačanje gospodarstva kroz gospodarski rast, no tijekom posljednjih nekoliko desetljeća, tijekom razdoblja gospodarskog rasta, veći dio rasta dogodio se na vrhu raspodjele dohotka, što je dovelo do povećanja nejednakosti (Bostic, 2023 prema Blank, 2009.), a samohrane su majke previše zastupljene u donjem dijelu raspodjele dohotka (Bostic, 2023 prema Bradbury i sur., 2019). Naposljetku, veća socijalna potrošnja na obiteljsku politiku mogla bi omogućiti veće smanjenje siromaštva među samohranim majki i njihovom djecom rješavanjem njihovih specifičnih potreba (Bostic, 2023). Obiteljska politika uključuje rani i predškolski odgoj i obrazovanje, porođiljni/roditeljski dopust i dječji doplatak. Obiteljska politika je ključna, a često zanemarena, komponenta socijalne države budući da ženama osigurava neovisnost ne samo o poslu, već i o braku (Bostic, 2023). Iako jaka obiteljska politika može poboljšati ekonomske prilike za samohrane majke i njihovu djecu, na beneficije za samohrane majke često se gleda sa dosta kritike. Na djecu se obično gleda kao na siromašne koji „zaslužuju“, što znači da zaslužuju socijalnu pomoć, ali njihovim majkama se ne poklanja uvijek ista pažnja i općenito se na njih gleda kao na one koji to ne zaslužuju (Bostic, 2023 prema Katz, 2013). S druge strane, veća velikodušnost univerzalnih programa može pružiti više koristi samohranim majkama i njihovoj djeci, čak i ako nisu posebno usmjereni na te pojedince (Bostic, 2023).

Slika 7.1.

Stopa rizika od siromaštva (prema pragu siromaštva od 60% medijana nacionalnog dohotka) u jednoroditeljskim kućanstvima u odabranim europskim zemljama (2021.)

Izvor: Eurostat, 2021.

8. ULOGA MJERA SOCIJALNE POLITIKE

Uloga žene relevantna je i u kontekstu socijalne politike – ona je definirana ili kao majka ili kao radnica, a samohrane majke novi su socijalni rizik za koji veliki broj socijalnih država nije pripremljen (Brady i Burroway, 2010 prema Esping-Andersen, 1999). Iako socijalna država generalno smanjuje stope siromaštva, ona također reproducira socijalne hijerarhije – gdje muškarci imaju prednost nad ženama (Brady i Burroway, 2010). Primjerice, nekolicina socijaldemokratskih i demokršćanskih socijalnih država, iako su postigle širu ekonomsku jednakost, i dalje su održale tradicionalni model hranitelja obitelji u kojim se žene ne potiče na uključivanje na tržište rada (Brady i Burroway, 2010 prema Sainsbury, 1999). Politike inherentno provode rodno određena stajališta o međuigri između obitelji, države i tržišta (Van Lancker i sur., 2012 prema Daly i Lewis, 2000; O'Connor i sur., 1999). U državama gdje se obitelj i briga za djecu smatra privatnom (ženskom) odgovornošću politike su češće ograničene na novčane transfere. Nasuprot tome, gdje se samohrane majke smatraju hraniteljima obitelji državne politike kao što su plaćeni roditeljski dopust i javne usluge skrbi o djeci razvijene su s ciljem olakšavanja plaćenog rada i kako bi žene lakše pomirile sukob posla i obitelji (Van Lancker i sur., 2012). Programi odnosno intervencije socijalne politike mogu biti ciljane i univerzalne. Ciljane

intervencije koncentriraju resurse na dobrobit najugroženijih, dok su univerzalne mjere usmjerene prema svima. Neki tvrde da univerzalne mjere učinkovitije promiču socijalnu jednakost, dok drugi da bi glavna strategija borbe protiv siromaštva trebala biti koncentriranje resursa prema onima najviše ugroženima rizikom siromaštva (Brady i Burroway, 2010). Prednost ciljanih programa socijalne politike jest usmjeravanje oskudnih resursa u ograničenim proračunima prema onima kojima je to najpotrebnije – kao što su samohrane majke (Brady i Burroway, 2010 prema Blank 1997; Squire 1993). Dok se logika univerzalizma vodi idejom mjera koje nisu specifično usmjerene na najugroženije, no rezultiraju redistribucijskim učinkom – jer kada cjelokupno stanovništvo ima manji rizik od siromaštva tada je rizik i manji za najugroženije skupine (Brady i Burroway, 2010 prema Nelson, 2004). Brady i Burroway (2010) analizirali su 18 socijalnih država – te su zaključili kako su univerzalne naknade učinkovitije pri smanjivanju siromaštva samohranih majki te navode kako je univerzalizam jedna od najučinkovitijih strategija u borbi protiv siromaštva. Od velike su važnosti i obiteljske naknade. Veće obiteljske naknade uspješnije smanjuju siromaštvo (Maldonado i Nieuwenhuis, 2020). Zaključno, za obitelji s djecom, konkretno samohrane majke, najbolji učinak imat će kombinacija univerzalnih naknada i ciljanih odnosno obiteljskih naknada. Javne usluge za djecu i obitelj, kao što su dječji vrtići i jaslice esencijalni su element kod zaposlenih samohranih majki (Maldonado i Nieuwenhuis, 2020). Subvencije za brigu o djeci za zaposlene samohrane majke više potiču zapošljavanje samohranih majki, a obiteljske porezne olakšice za podršku skrbi o djeci objašnjavaju veći udio zaposlenosti samohranih majki (Maldonado i Nieuwenhuis, 2020 prema Bainbridge i sur., 2003). Usluge ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja povećavaju vjerojatnost da je samohrani roditelj zaposlen, poboljšavaju uvjete zapošljavanja te olakšavaju balansiranje obveza posla i privatnog života (Maldonado i Nieuwenhuis, 2020). Osim toga, postojanje javne skrbi za djecu moglo bi samohranim roditeljima olakšati suočavanje s dugim ili neredovitim radnim vremenom. Međutim, uz stalnu fleksibilizaciju tržišta rada, usluge skrbi o djeci ponekad zaostaju u pogledu fleksibilnog radnog vremena (Nieuwenhuis i Maldonado, 2018 prema Gornick i Meyers, 2003). Vrlo važna mjera obiteljske politike je roditeljski dopust – on osigurava da roditelji mogu uzeti odsustvo sa svog posla u vrijeme rođenja djeteta

(djece) i tijekom ranih godina njihovog djetinjstva, istovremeno jamčeći da se roditelji mogu vratiti na posao nakon dopusta i dalje primati određenu razinu kontinuirane isplate plaće ili zamjene plaće – te kao takva promiče sigurno zaposlenje (Maldonado i Nieuwenhuis, 2020 prema Gornick i Meyers, 2003). U komparativnoj studiji 18 zemalja OECD-a utvrđeno je da dopust smanjuje siromaštvo, međutim roditeljski dopust mora biti usklađen s određenom razinom zamjene plaće – jer neplaćeni dopust nije smanjio razinu siromaštva. Štoviše, utvrđeno je da plaćeni roditeljski dopust ne samo da samohrane roditelje izvlači iz siromaštva nego i povećava vjerojatnost postizanja prihoda srednje klase (Maldonado i Nieuwenhuis, 2020 prema Byun, 2018). U zemljama sa umjerenim razinama dopusta veća je vjerojatnost da će samohrani roditelj biti zaposlen, dok je u zemljama sa vrlo dugim trajanjem dopusta niža vjerojatnost zaposlenja (Maldonado i Nieuwenhuis, 2020 prema Van Lancker, 2018). Mjere obiteljske politike nužne su kako bi samohrane majke ušle odnosno ostale na tržištu rada te kako bi se generalno smanjila njihova nezaposlenost. U smanjenju nezaposlenosti također važnu ulogu imaju aktivne politike zapošljavanja. Aktivne politike zapošljavanja ciljane su intervencije usmjerene poboljšanju pristupa tržištu rada za marginalizirane skupine - među kojima se nalaze i samohrane majke – s ciljem uključivanja u svijet rada. Aktivne politike zapošljavanja relevantne za samohrane majke uključuju aktivnosti posredovanja pri zapošljavanju, savjetovanja i profesionalnog usmjeravanja, upućivanja tražitelja posla na slobodna mjesta u programima tržišta rada, naknade za dodatno osposobljavanje i subvencionirano zapošljavanje (Martin i Grub, 2011). Samohrane majke češće su niže obrazovane (Kim i Kim, 2020) što dodatno uvjetuje njihovu nezaposlenost – stoga bi mjere dodatnog obrazovanja ili osposobljavanja bile izuzetno korisne pri povećavanju kompetencija i kvalifikacija koje mogu ponuditi potencijalnom poslodavcu. Samohrane majke ispadaju iz tržišta rada zbog nekompatibilnosti zahtjeva radnog mjesta i zahtjeva obitelji. Samohrane majke navode kako je manjak fleksibilnosti na radnom mjestu ključan čimbenik koji dodatno otežava zadržavanje zaposlenja i balansiranja obveza kod kuće i na poslu (Ciabattari, 2007). Tradicionalno tržište rada u svojoj srži nije naklonjeno obitelji, a fleksibilni uvjeti rada nisu primjenjivi u mnogim kontekstima. Prednosti fleksibilnog rada, koji se prilagođava preferencijama i potrebama zaposlenika uvelike bi pomogle samohranim majkama u zadržavanju zaposlenja i u

rješavanju njihovih specifičnih obveza. Fleksibilnost rada podrazumijeva ne samo varijacije u vremenu i mjestu obavljanja posla, već i pravo na porodiljni/roditeljski dopust i skraćeno radno vrijeme (Shagvaliyeva i Yazdanifard, 2014). U fleksibilnom rasporedu rada ključne su tri kategorije: fleksibilno vrijeme (fleksibilnost u rasporedu), rad kod kuće (fleksibilnost u lokaciji) i skraćeno radno vrijeme (fleksibilnost u duljini rada) (Shagvaliyeva i Yazdanifard, 2014). Dok se svaki od aranžmana može koristiti zasebno, oni se često kombiniraju kako bi se nadopunili. Fleksibilnost rada nudi pogodnost u planiranju, a ne smanjuje radno vrijeme. Dakle, fleksibilnost u radu mogla bi se sažeti kao sposobnost zaposlenika da kontrolira trajanje svog radnog vremena kao i mjesto rada (Shagvaliyeva i Yazdanifard, 2014). Fleksibilne radne prakse više odgovaraju ženama nego muškarcima i vjerojatnije je da će ih žene koristiti prvenstveno zbog ideoloških uvjerenja o majčinstvu (Shagvaliyeva i Yazdanifard, 2014). Uspješno izvršavanje životnih obaveza rezultira boljim radnim učinkom i stabilnim zaposlenjem, a pronalaženje ravnoteže u životu i radnim obvezama povećava opće životno zadovoljstvo (Shagvaliyeva i Yazdanifard, 2014).

9. ZAKLJUČAK

Samohrane majke posebno su rizična skupina u društvu – no ta ista činjenica društveno je konstruirana. Samohrane majke žive u društvu koje nije satkano prema njihovim potrebama te kako bi živjele dostojanstven život moraju uložiti dodatne napore. Suočene su sa višestrukim izazovima, od kojih su neki relevantni samo za njih. Iako je fenomen samohranog majčinstva prisutan već duže vrijeme – posebice kroz udovištvo – oblik u kojem se javlja danas sa sobom donosi brojne suvremene izazove – a njihov status i dalje varira između dvije kategorije: zaslužne i nezaslužne. Sama kvaliteta života samohranih majki niža je u usporedbi sa udatim majkama, a glavni diferencijalni faktori tome su nedostatak druge plaće i podrške partnera. Društvo je konstruirano na način da pogoduje nuklearnim obiteljima, a favorizira brak. Stoga brojni društveni procesi kojima udate žene ne daju veliki značaj, samohranim majkama čine prepreke sa kojima se moraju suočavati svakodnevno. Samohrane majke suočene su sa konfliktom preklapanja uloga gdje se od njih očekuje da se posvete odgoju djece u jednu ruku, te biti hraniteljicom obitelji u drugu ruku – tada dolazi do konflikta između obveza na poslu i kod kuće. Kako bi samohrane majke olakšale balansiranje

obveza zaposlenja i odgoja – na strani poslodavaca, važno je izgraditi radno mjesto prilagođeno obitelji. Standardno radno mjesto, s krutim radnim vremenom i malom fleksibilnošću zadataka predstavlja poteškoće za samohrane majke, koje se suočavaju s hitnim potrebama intenzivnijeg kombiniranja životnih sfera posla i obitelji, a dobar stupanj fleksibilnosti vremena, mjesta i zadataka mogao bi pomoći zaposlenicima koji se suočavaju s izazovom krutosti standardnih radnih mjesta. Nadalje, potpora na strani mjera socijalne politike kao što su financijska pomoć i usluge podrške u odgoju djece, uz ostale socijalne potpore, ključne su u prevenciji te ublaživanju siromaštva i promicanju mentalnog zdravlja među samohranim majkama. Samohrane majke specifični su izazov modernih socijalnih država te je nužno fokusirati se na programe obiteljske politike koji će pogodovati samohranim majkama kako bi lakše navigirale kroz specifične izazove suvremenog fenomena samohranog majčinstva.

10. LITERATURA

1. Benveniste, A. (1972). Obitelj kroz povijest. *Bogoslovska smotra*, 42(1), 35-51.
2. Biaggi, A., Conroy, S., Pawlby, S., Pariante, C. M. (2016). Identifying the women at risk of antenatal anxiety and depression: a systematic review. *Journal of affective disorders*, 191, 62-77.
3. Bostic, A. (2023). Family, Work, Economy, or Social Policy: Examining Poverty Among Children of Single Mothers in Affluent Democracies Between 1985 and 2016. *Population Research and Policy Review*, 42(4), 59.
4. Brady, D., Burroway, R. (2012). Targeting, universalism, and single-mother poverty: A multilevel analysis across 18 affluent democracies. *Demography*, 49(2), 719-746.
5. Cheeseman, S., Ferguson, C., Cohen, L. (2011). The experience of single mothers: Community and other external influences relating to resilience. *The Australian Community Psychologist*, 23(2), 32-49.
6. Ciabattari, T. (2007). Single mothers, social capital, and work–family conflict. *Journal of Family Issues*, 28(1), 34-60.
7. Čudina-Obradović, M. (2013). Obitelj pod suvremenim izazovima i pritiscima. Preuzeto 10.7.2023

8. Damaske, S., Bratter, J. L., Frech, A. (2017). Single mother families and employment, race, and poverty in changing economic times. *Social science research*, 62, 120-133.
9. Dziak, E., Janzen, B. L., Muhajarine, N. (2010). Inequalities in the psychological well-being of employed, single and partnered mothers: the role of psychosocial work quality and work-family conflict. *International Journal for Equity in Health*, 9, 1-8.
10. Eurostat (2021). Stopa rizika od siromaštva (prema pragu siromaštva od 60% medijana nacionalnog dohotka) u jednoroditeljskim kućanstvima u odabranim europskim zemljama. Dostupno na: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ILC_LI03/default/table?lang=en [Pristupljeno: 1. rujna 2023.]
11. Eurostat (2020). Udio jednoroditeljskih obitelji sa djecom (% od svih kućanstava sa djecom) u odabranim Europskim zemljama. Dostupno na: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/lfst_hhnhtych/default/table?lang=en [Pristupljeno: 1. rujna 2023.]
12. Gordon, T. (1994). *Single women: On the margins?*. NYU Press.
13. Gornick, J. C. (2018). The socioeconomics of single parenthood: reflections on the triple bind. In *The triple bind of single-parent families* (pp. 437-448). Policy Press.
14. Grozdanić, S. (2000). Jednoroditeljske obitelji prema uzrocima njihova nastanka. *Ljetopis socijalnog rada*, 7(2), 169-182.
15. Hancioglu, M., Hartmann, B. (2014). What makes single mothers expand or reduce employment?. *Journal of Family and Economic Issues*, 35, 27-39.
16. Härkönen, J. (2018). Single-mother poverty: How much do educational differences in single motherhood matter?. In *The triple bind of single-parent families* (pp. 31-50). Policy Press.
17. Janković, J. (2008) Obitelj u fokusu. Zagreb: Etcetera
18. Kim, G. E., Kim, E. J. (2020). Factors affecting the quality of life of single mothers compared to married mothers. *BMC psychiatry*, 20, 1-10.

19. Kim, G. E., Choi, H. Y., Kim, E. J. (2018). Impact of economic problems on depression in single mothers: A comparative study with married women. *PLoS One*, 13(8), e0203004.
20. Krech, D., Crutchfield, R. S., & Ballachey, E. L. (1964). *Individual In Society: A Textbook Of Social Psychology*. McGraw-Hill
21. Liang, L. A., Berger, U., Brand, C. (2019). Psychosocial factors associated with symptoms of depression, anxiety and stress among single mothers with young children: A population-based study. *Journal of affective disorders*, 242, 255-264.
22. Maldonado, L. C., Nieuwenhuis, R. (2020). Dual-earner family policies at work for single-parent families. *The Palgrave handbook of family policy*, 303-330.
23. Martin, J. P., Grubb, D. (2001). What Works and for Whom: A Review of OECD Countries' experiences with active labour market policies. *Swedish economic policy review*, 8(2), 9-56.
24. Matapanyane, M. (2016). *Motherhood and Single-Lone Parenting: A 21st Century Perspective*. Demeter press.
25. Meier, A., Musick, K., Flood, S., Dunifon, R. (2016). Mothering experiences: How single parenthood and employment structure the emotional valence of parenting. *Demography*, 53(3), 649-674.
26. Nieuwenhuis, R., Maldonado, L. (2018). *The triple bind of single-parent families: Resources, employment and policies to improve well-being*. Policy Press.
27. Peden, A. R., Rayens, M. K., Hall, L. A., Grant, E. (2004). Negative thinking and the mental health of low-income single mothers. *Journal of Nursing Scholarship*, 36(4), 337-344.
28. *Prevention*, V. (2017). *Risk and Protective Factors*.
29. Raboteg-Šarić, Z., Pećnik, N. (2010). Stavovi prema samohranom roditeljstvu. *Revija za socijalnu politiku*, 17(1), 5-25.
30. Sartor, T., Lange, S., Tröster, H. (2023). Cumulative Stress of Single Mothers-An Exploration of Potential Risk Factors. *The Family Journal*, 31(1), 88-94.

31. Shagvaliyeva, S., Yazdanifard, R. (2014). Impact of flexible working hours on work-life balance. *American Journal of Industrial and Business Management*, 2014.
32. Subramaniam, M., Prasad, R. O., Abdin, E., Vaingankar, J. A., Chong, S. A. (2014). Single mothers have a higher risk of mood disorders. *Ann Acad Med Singapore*, 43(3), 145-51.
33. Šućur, Z. (1995). Koncept socijalne isključenosti. *Revija za socijalnu politiku*, 2(3), 223-230.
34. Šućur, Z. (2006). Siromaštvo, višedimenzionalna deprivacija i socijalna isključenost u Hrvatskoj. *Revija za sociologiju*, 37(3-4), 131-147.
35. Treanor, M. C. (2018). Income poverty, material deprivation and lone parenthood. *The triple bind of single-parent families*, 81-100.
36. Van Gasse, D., Mortelmans, D. (2020). Single mothers' perspectives on the combination of motherhood and work. *Social Sciences*, 9(5), 85.
37. Van Lancker, W., Ghysels, J., Cantillon, B. (2015). The impact of child benefits on single mother poverty: Exploring the role of targeting in 15 European countries. *International Journal of Social Welfare*, 24(3), 210-222.
38. Williams, K., Sassler, S., Nicholson, L. M. (2008). For better or for worse? The consequences of marriage and cohabitation for single mothers. *Social Forces*, 86(4), 1481-1511.
39. Worell, J. (1986). Single Mothers: Issues of Stigma.
40. Zabkiewicz, D. (2010). The mental health benefits of work: do they apply to poor single mothers?. *Social psychiatry and psychiatric epidemiology*, 45, 77-87.
41. Zhou, X., Taylor, Z. E. (2022). Differentiating the impact of family and friend social support for single mothers on parenting and internalizing symptoms. *Journal of Affective Disorders Reports*, 8, 100319.